

Peter Madsens forelæsning ved overrækkelsen af Sonningsprisen til William Heinesen

Taler

Peter Madsen
Professor i litteraturvidenskab

Dato

9. maj 1985

Sted

Københavns Universitet, Frue
Plads, 1168 København K

1 Der er to personer, den skrøbelige præst Peter Børresen i romanen *Det gode Håb* erindrer med glæde. Den ene er Montaigne, »denne store kogler«, der er »åben for alt menneskeligt og jordisk« og »så ganske helt uden syndsbevidsthed«.

Den anden er den unge teolog, Hubert, som skrev en afhandling med den tese,

5 at »Vorherre i Sit inderste væsen først og sidst er en stor skælmekunstner« – og siden døde af et af de latteranfald, som »oplevelsen af tilværelsens paradokser udløste i ham«. Han døde en forårsdag under en diskussion med en ældre teologisk doktor »om foreneligheden af Guds retfærdighed med menneskenes ulige vilkår«.

10

Mødet med William Heinesens bøger er som et møde med den »bedårende« Michel, og med Hubert, der besad »et overskud af livskraft« og fandt uligheden i menneskenes kår paradoksal. Heinesens humor er af den art, der frigør livskraft og skærper blikket for alt det, der hæmmer, hvad enten det er sociale

15 magtforhold eller det er usurpationen af livsdriftens fantasiformer, som tilstræbes i både religiøst og verdsligt regi. Heinesens forfatterskab gør fantasien frugtbar. I *Moder Syvstjernen* er fantasitivets veje aftegnet i modsætningen mellem den religiøse fanatismes helvedesvision og dén billedlige fortælling, som kan knytte forbindelsen mellem livserfaringen og medmenneskene. Sådanne

20 fantasiformninger er det, der gør William Heinesens bøger til en kraft i læsernes bevidsthedsliv.

Den stærke færøske prægning åbner ikke alene for et særegent erfaringsrum med naturen som ramme; et rum, der står i den stærkeste kontrast til det, der omgiver

25 os her, og derved stiller det i relief. Men samtidig åbner det konkrete netop læserens blik for hans eget konkrete – og for det, som er fælles. Barndoms- og pubertetsskildringerne, kærlighedsforholdene finder læserne ikke sig selv i; for læserne er andre end dem, der skildres; men læseren tilskyndes til at finde *sig selv*

30 gennem det, som netop er konkret anderledes.

Universitetet er blevet bedt om og har accepteret at tildele Sonningsprisen til »en mand eller kvinde – dansker eller udlænding – der må skønnes at have udført et fortjenstfuldt arbejde til gavn for den europæiske kultur«. Det er da
35 nærliggende at fæste opmærksomheden ved nogle af de skikkelser, der i William Heinesens bøger repræsenterer dén intellektuelle aktivitet, det er af universitetets opgave at uddanne til.

Børresen er en engageret humanist, men han er ikke befriet for de tvetydigheder, der udspringer af hans konstitution og hans kristne forestillingsverden. Han er i
40 mange henseender en moderne intellektuel. Da hans ikke mindst erotisk prægede usikkerhed for alvor sætter ind, bryder hans tolkningssystemer sammen. Det forekommer ham ikke mere meningsfuldt at bekende og berette, dvs at gå ind i de to typer formuleringer af selvforståelse, der er karakteristisk for
45 den borgerlige tradition: den indadvendte selvfremsstilling og den udadvendte sammenhængsskabende fortælling. Det er afgørende kriser i den intellektuelles selvfremsstilling og forståelse af sin deltagelse i omverdenen, der er på tale på disse sider af *Det gode Håb*. Men Børresen fortsætter sit arbejde med at beskrive de sociale og magtmæssige tilstande – og han sætter derved en norm for også den
50 moderne intellektuelle, nemlig den, trods kriser i selvforståelse og omverdensfortolkning, at fortsætte bestræbelsen på at stille sig konkret i den sociale situation. Børresen finder sin plads blandt de laveste i samfundet, hvis usikkerhed han på sit plan deler – efter at hans indsats for dem er blevet anvendt af andre mere velsituerede, men mindre modige samfundsgrupper.

55 For universitetsinstitutionen er dette et lærestykke, der kunne foranledige en besindelse for den mere eller mindre bevidste selvforståelse: en tilskyndelse til at stille spørgsmålet om, hvad institutionen uddanner til.

60 William Heinesens universitet var den Otto Gelsted, der hævdede de kantske normer af etisk art: at handle, så princippet for handlingen kan gælde som almen norm, og at forholde sig til medmennesket som mål og ikke som middel. Heinesens værker formidler denne opfattelse konkret. En norm, som ikke alle engagementer, der kalder sig sociale, ønsker at måle sig i forhold til.

65 Der er andre intellektuelle, som det i denne sammenhæng er grund til at erindre om, eller opfordre til at læse om. Jeg vil gerne fremhæve typografen Jens

70 Ferdinand i *Den sorte Gryde*. Han er i forhold til sin overordnede en Tersites-
skikkelse; en rolle, omstændighederne kan skabe. Den isolerede, vrængende,
uforløste samfundskritiker, som, på deres vis, de sekteriske religiøse fanatikere er
beslægtet med. Jens Ferdinand er den, der taler sandt om, hvad der går for sig i
krigstidens samfund – så sandt, at den redaktør, hvis avis han sætter, langt hen
75 må give ham ret; selv om redaktøren viger tilbage for at tage konsekvenserne af
sin indsigt. Han er en klassebundet ideolog.

For nu at vende tilbage til spændingen mellem William Heinesens forfatterskab
og den akademiske institution, der nu uddeler en hæderspris: En lang tid var det
sådan, at universitetets krise var den, der er beskrevet i *Den sorte Gryde*:
80 Studenter – nogle af dem med en anden social baggrund end den hidtil
sædvanlige, Jens Ferdinand som studerende kunne man sige – satte
spørgsmålstegn ved universitetets forhold til de lavere sociale lag; og lærerne blev
anfægtede. Vi står nu i en situation, hvor det er usikkert, hvilken holdning
institutionen vil tage; og faktisk også usikkert, hvilken holdning, der vil blive
85 fremherskende blandt de studerende.

Så meget desto større er glæden ved gennem denne pristildeling at kunne give
udtryk for universitetets ønske om at knytte en forbindelse mellem den
akademiske institution og William Heinesens digtning.

90 Og da er der grund til at mindes magister Mortensen, en af De fortabte
Spillemænd, der nok hævder, at »godhed er da for hede helvede en realitet«,
men samtidig har så svært ved at forbinde sin tænkning med de handlinger, han
drømmer om. »En dødeligt såret selvpiner« kalder han sig selv – og Søren
95 Kierkegaard. Ulykkelig bevidsthed kunne man kalde det med den Hegel, som
Kierkegaard så nødtigt ville lade sig kategorisere af; men det er ingen grund til
ikke at fremhæve betydningen af de intellektuelles anfægtelser. Lykkelig
bevidsthed er ingen anbefalelsesværdig vej ud af den akademiske intelligensias
dilemmaer. Der er gode grunde til at erindre magister Mortensens ulykkelige
100 splittelser.

Men Heinesens forfatterskab giver også en tilskyndelse til ikke at lade den
ulykkelige bevidsthed opsluge det faktisk levede liv. Lad mig her erindre om eller
opfordre til at læse om Lin Pe's »fjantede« trane, der skræpper op, da Lin Pe
105 bliver stillet over for muligheden for at få sin endelige plads i tingenes
ufejlbarlige sammenhæng: en trapez midt i verdensrummet. Lin Pe vil ikke

gentage Abrahams accept af budet om at lade noget kært forgå. Hans »straf«
bliver gentagelse af hans eget levede liv. Og om det faktiske liv er en straf – det
110 beror på den enkeltes holdning til det, og på de vilkår, der bliver skabt. William
Heinesens forfatterskab giver tilskyndelser på begge planer, til styrkelse af
livskraften og til modstand mod alt det, der hæmmer dens udfoldelse. Derfor
skal jeg ikke sige til lykke til dig, fordi du får denne pris; men lade pristildelingen
være en lejlighed til at udtrykke taknemmelighed for, at du har givet os bøger,
115 der slet og ret forøger glæden ved at leve, ikke alene under læsningen, men også
ved erindringen om bøgerne – som Børresens erindring om Montaigne og
Hubert. En tilskyndelse til at leve med ulykkelig bevidsthed om det paradoksale
i opretholdelsen af den sociale ulighed. Trods skrøbeligheden, ligesom Børresen,
at fortsætte modstand mod magtmisbrug og undertrykkelse. Trods selvpineri at
120 hævde, at godheden er for hede helvede en realitet. Altsammen uden at lade
fjantede traners undergang være middel til nogetsomhelst mål.

Kilde

Manuskriptet er transskriberet og udgivet af Danske Taler med tilladelse fra taler

125

Kildetype

Transskription

Tags

Festtale, Foredrag

130

URI

<https://www.dansketaler.dk/tale/peter-madsens-forelaesning-ved-overraekkelser-af-sonningsprisen-til-william-heinesen>

135

140

145